

ADRAN MATHEMATEG / DEPARTMENT OF MATHEMATICS

ARHOLIADAU SEMESTER 2 / SEMESTER 2 EXAMINATIONS

MAI – MEHEFIN / MAY – JUNE 2023

MT11210 - Hafaliadau Differol

Mae'r cwestiynau ar y papur hwn yn ymddangos yn Gymraeg yn gyntaf. Mae fersiwn Saesneg o'r papur yn dilyn.

Amser a ganiateir - 2 awr

Time allowed - 2 hours

- Rhoddir marciau llawn am atebion cyflawn i bob cwestiwn yn Rhan A ac i dri cwestiwn yn Rhan B.
- Yn Rhan B, rhoddir credyd am y tri ateb gorau.
- Ni cheir defnyddio cyfrifianellau.
- Mae modd i fyfyrwyr gyflwyno atebion i'r papur hwn naill ai yn y Gymraeg neu'r Saesneg.
- Full marks will be given for complete answers to all questions in Section A and to three questions in Section B.
- In Section B, credit will be given for the best three answers.
- Calculators are not permitted.
- Students may submit answers to this paper in either Welsh or English.

Ar ôl eistedd, gall myfyrwyr lenwi tudalen flaen y llyfryn atebion a'r papur presenoldeb.

Once seated, students may complete the front cover of the answer book and the attendance slip.

Peidiwch ag agor y papur arholiad tan y dywedir wrthyich am wneud hynny.

Do not open the question paper until instructed to do so.

Rhan A

1. Ysgrifennwch drefn a gradd yr hafaliadau differol canlynol gan nodi p'un ai ydynt yn llinol ai peidio:

(a) $\frac{dy}{dx} + 6y = x^3;$

(b) $\frac{d^2y}{dx^2} + 5\frac{dy}{dx} = \sin x;$

(c) $\left(\frac{d^3y}{dx^3}\right)^2 + 5x\left(\frac{dy}{dx}\right)^6 = 7;$

(d) $\frac{d^2y}{dx^2} - \left(\frac{d^4y}{dx^4}\right)^3 = y^2;$

(e) $x^3\frac{dy}{dx} = 1.$

[5 marc]

2. Darganfyddwch y datrysiad i'r hafaliad differol canlynol sy'n bodloni $y(0) = 1$:

$$\frac{dy}{dx} = \cos(5x) + 9x^2 + 5.$$

[5 marc]

3. Datryswch yr hafaliad differol llinol, trefn un canlynol o wybod fod $y(\pi) = 1$:

$$\frac{dy}{dx} - \frac{4}{x}y = x^4 \cos(2x).$$

[5 marc]

4. Darganfyddwch ddatrysiad neilltuol echblyg yr hafaliad differol canlynol sy'n bodloni'r amod $y(0) = 1$:

$$\frac{dy}{dx} = 1 + y^2.$$

[5 marc]

5. Dangoswch fod yr hafaliad differol canlynol yn homogenaidd a darganfyddwch ei ddatrysiad neilltuol echblyg sy'n bodloni $y(1) = 1$:

$$x^2\frac{dy}{dx} = xy + y^2.$$

[5 marc]

6. Darganfyddwch ddatrysiad cyffredinol yr hafaliad differol trefn dau canlynol:

$$\frac{d^2y}{dx^2} - 6\frac{dy}{dx} - 7y = 12e^x.$$

[5 marc]

7. Darganfyddwch y datrysiad i'r hafaliad differol canlynol sy'n bodloni'r amodau cychwynnol penodol:

$$\ddot{x} + 2x = 10t^2; \quad x(0) = 1, \quad \dot{x}(0) = 0.$$

[5 marc]

8. Darganfyddwch ddatrysiad cyffredinol echblyg yr hafaliad Bernoulli canlynol:

$$x^3\frac{dy}{dx} = y(x^2 + y).$$

[5 marc]

Rhan B

9. Darganfyddwch ddatrysiadau cyffredinol yr hafaliadau differol isod:

(a) $y'' + 5y' - 24y = 22e^{3x}$; [8 marc]

(b) $y'' - 4y' + 5y = 10e^x \sin(x) + 125x$. [12 marc]

10. Gan ddefnyddio'r amnewidiad $x = e^t$ neu fel arall, darganfyddwch y datrysiad i'r hafaliad

$$x^2 \frac{d^2y}{dx^2} - 3x \frac{dy}{dx} + 4y = 4 \ln x, \quad x > 0,$$

sy'n bodloni'r amodau $y(1) = 0$ ac $y'(1) = 1$. [20 marc]

11. (a) (i) Ystyriwch hafaliadau differol ar ffurf:

$$\frac{dy}{dx} = \frac{ax + by + c}{lx + my + n},$$

Ile mae a, b, c, l, m, n yn gysonion hysbys. Darganfyddwch gysonion x_0 ac y_0 fel bod y newid newidynnau $x = u + x_0$ ac $y = v + y_0$ yn gostwng yr hafaliad differol i un o fath homogenaidd. Nodwch yn glir unrhyw dybiaethau rydych wedi gwneud am werthoedd a, b, c, l, m, n . [5 marc]

(ii) Trwy hyn neu fel arall, darganfyddwch y datrysiad cyffredinol i'r hafaliad differol canlynol:

$$\frac{dy}{dx} = \frac{x + y + 1}{x - y + 1}.$$

[10 marc]

(b) Ystyriwch yr hafaliad differol

$$\frac{dy}{dx} = \frac{x + y}{3 - x - y}.$$

Eglurwch yn fyr pam nad yw'r dull a ddisgrifir yn (a) yn addas i ddatrys yr hafaliad hwn. Gan ddefnyddio'r newid newidynnau $u = x + y$ neu fel arall, darganfyddwch ei ddatrysiad cyffredinol. [5 marc]

12. Datgana deddf oeri Newton bod cyfradd newid tymheredd corff mewn cyfrannedd union â'r gwahaniaeth mewn tymheredd rhwng y corff a'i amgylchoedd.

Mae Siw Fflei, prif gogydd bwyty yn Aberystwyth, yn paratoi cawl ar gyfer parti diwedd tymor mawr o fyfyrwyr mathemateg. Ar yr ennyd mae'r cawl yn gadael y gegin, mae ganddo dymheredd cychwynnol T_0 , tra bod gan y bwyty dymheredd amgylchol T_A .

- (a) Ysgrifennwch hafaliad differol ar gyfer tymheredd T (fel ffwythiant o amser t) y cawl, ynghyd ag amod cychwynnol. [4 marc]
- (b) Defnyddiwch ddull priodol er mwyn darganfod y datrysiad neilltuol echblyg i'r hafaliad differol hwn, sydd dal yn cynnwys un cysonyn anhysbys (ystyriwch T_0 a T_A fel cysonion hysbys) yn eich datrysiad. A fydddech chi'n disgwyl i'r cysonyn anhysbys fod yn bositif neu'n negatif? Pam? [8 marc]
- (c) Tybiwch mai tymheredd cychwynnol y cawl oedd 90°C , tra 20°C yw tymheredd y bwyty. O'i phrofiad helaeth yn y gorffennol, mae'r cogydd yn gwybod bod cawl yn oeri i 80°C mewn 30 eiliad.

Yn syth ar ôl gadael y gegin, mae sylw y weinyddes yn cael ei thynnu gan fathemategydd hynod allblyg sy'n cychwyn sgwrs hir a hynod ddiddorol gyda hi am hafaliadau differol.

Darganfyddwch pa mor hir y gall hi sgwrsio (i'r eiliad agosaf) cyn i'r cawl gyrraedd y tymheredd gweini anfodhaol o 50°C . [8 marc]

[Efallai bydd y ffaith bod $\frac{\ln 7 - \ln 3}{\ln 7 - \ln 6} \approx 5.50$ yn ddefnyddiol i chi.]

13. Mae poblogaeth o locustiaid mewn ardal penodol yn cynyddu ar gyfradd sy'n gyfrannol â maint y boblogaeth bresennol. Yn absenoldeb ffactorau eraill (fel ysglyfaethu) byddai'r boblogaeth yn dyblu bob wythnos. I ddechrau, mae'r ardal yn cynnwys 500,000 o locustiaid. Mae ysglyfaethwyr fel adar a chnofilod yn bwyta nifer cyson, p dyweder, o locustiaid yr wythnos.

- (a) Darganfyddwch boblogaeth y locustiaid ar unrhyw adeg. [12 marc]
- (b) Beth yw isafswm gwerth p fel bod y boblogaeth o locustiaid yn marw allan yn y pen draw? Cyn belled â bod p yn fwy na'r gwerth hwn, nodwch yr amser y mae'n ei gymryd i'r boblogaeth farw allan yn nhermau p . [8 marc]

DIWEDD Y PAPUR